

I. međunarodna znanstveno-stručna konferencija „Gastarbajterska iseljenička poema – od stvarnosti do romantizma”, Zagreb, 19. i 20. listopada 2020.

Hrvatski su iseljenički valovi tijekom cijeloga XX. te u prva dva desetljeća XXI. stoljeća, u odnosu na druga zbivanja tijekom navedenoga razdoblja, bili uglavnom zaboravljena tema. Nije održan niti jedan znanstveni skup o iseljeničkim posebnostima tzv. „gastarbajterske ere” 60-ih godina prošloga stoljeća, niti su znanstveno i stručno rasvijetljeni uzroci i posljedice iseljavanja na hrvatski gospodarski, prostorni, društveni, demografski i sveukupni razvoj. Prošla su vremena prešućivanih demografskih tema pa su iskustva, zakonitosti, uvjetovanosti i spoznaje iz hrvatske gastarbajterske priče osobito važna u razumijevanju recentnoga egzodusa iz Hrvatske.

Sukladno tomu, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatsko katoličko sveučilište organizirali su prvu međunarodnu znanstveno-stručnu konferenciju „Gastarbajterska iseljenička poema – od stvarnosti do romantizma” koja se održala na Znanstveno-učilišnom kampusu Borongaj 19. i 20. listopada 2020. godine uz potporu i pokroviteljstvo Ministarstva znanosti i obrazovanja te Zaklade Konrad Adenauer. Prva je to konferencija o gastarbajterima u Hrvatskoj i širem regionalnom okruženju, a organizacija iste predstavlja početak primjerenoga vrjednovanja teme na institucionalnoj (sveučilišnoj), znanstvenoj i javnoj razini te planiranoga bijenalnoga održavanja ciklusa konferencija u budućnosti.

Konferencija je organizirana prema 68 prijavljenih tema podijeljenih u pet panel-rasprava koje su obuhvatile demografske, povijesne, političke, gospodarske, sociološke, kulturne i ine aspekte razmatranja gastarbajterskoga razdoblja te dva *online* panela. Međunarodna je konferencija tijekom dvodnevna raznovrsnoga programa okupila ukupno 93 predavača, s različitih institucija i iz različitih krajeva Hrvatske te čak 12 međunarodnih sudionika iz Europe, Južne Amerike i Australije pa su, osim na hrvatskom jeziku, rasprave i predavanja vođeni i na ostalim radnim jezicima skupa, engleskom i njemačkom jeziku. Ukupno je prezentirano 55 tema prvoga dana konferencije, a u *online* programu drugoga dana konferencije ukupno 11 tema nakon čega je uslijedila zajednička *online* rasprava svih sudionika i konkretiziranje spoznaja i zaključaka održane konferencije. Plenarni dio konferencije bilo je moguće pratiti i uživo putem videoprijenosa na *YouTube* kanalu Fakulteta hrvatskih studija, a nakon grafičke obrade i prilagodbe

pojedina su izlaganja i rasprave postavljeni na istoimenoj platformi kako bi se mogli koristiti u daljnjem znanstvenom, nastavnom i stručnom radu sudionika. U sklopu konferencije postavljena je i izložba o gastarbajterima doc. dr. sc. Tade Jurića u predvorju konferencijske dvorane Zagreb na Fakultetu hrvatskih studija kao prvi korak uspostavljanju Muzeja hrvatskoga iseljeničtva. Napominjemo kako je Organizacijski odbor osobitu pažnju usmjerio poštivanju preporučenih epidemioloških mjera i zdravstvenoj zaštiti sudionika tijekom svih aktivnosti na dan otvaranja.

Nakon službenoga otvaranja i pozdravnih obraćanja organizatora, dekana Fakulteta hrvatskih studija, prof. dr. sc. Pave Barišića te rektora Hrvatskoga katoličkoga sveučilišta, prof. dr. sc. Željka Tanjića, uslijedila su uvodna izlaganja doc. dr. sc. Stjepana Šterca, predstojnika Odsjeka za demografiju i hrvatsko iseljeničtvo FHS-a te doc. dr. sc. Tade Jurića s Odjela za povijest HKS-a. Stjepan Šterc je za početak radnoga dijela skupa izabrao svoju kolumnu „Vrijeme kada je Hauptmarkt bio hrvatski” u kojoj je prikazao gastarbajtere na sasvim neuobičajen način, osobni, subjektivni i iskustveni, ističući njihovu skromnost, upornost, vjeru, nadu i dostojanstvo kao najveće ljudske vrijednosti te „san o povratku” kao temeljni gastarbajterski ideal. Tado Jurić je u svojoj komparativnoj analizi „Gastarbajteri i gastarbajteri milenijalci – ponavlja li se hrvatska povijest” razmatrao čimbenike odlaska, obilježja i razmjere dvaju emigracijskih valova iz Hrvatske te istaknuo kako se, bez obzira na razlike u društveno-povijesnim okvirima, „demografska povijest Hrvatske ponavlja”. Nakon njihovih predavanja uslijedila su pitanja sudionika i posjetitelja te rasprava. Uvodni dio konferencije završio je prikazivanjem kratkoga filma Krste Papića, „Specijalni vlakovi” iz 1972. godine čiji nam dokumentaristički prikazi predstavljaju svojevrsno bogatstvo u razmatranju fenomena odlaska te razumijevanju gastarbajterskih priča i sudbina. Popodnevni program prvoga dana konferencije obuhvaćao je pet panel-rasprava od kojih su se pojedini, zbog epidemioloških preporuka, održavali istovremeno u različitim dvoranama.

Znanstveno proučavanje fenomena gastarbajtera nužno obuhvaća različite pristupe razumijevanju uzroka i posljedica pa je stoga panel I. sadržajno povezoao problematiku gastarbajterskoga romantizma (san o povratku), društvene i političku marginalizaciju gastarbajtera te ulogu gastarbajtera u obrani i oslobađanju Hrvatske. Panel je okupio četrnaest sudionika, a razmatrano je ukupno jedanaest tema iz spomenuta tri problemska područja. „San o povratku umjesto sna o odlasku” naslov je izlaganja Ive Buljan koja je prezentirala nekoliko zapažanja o suvremenom iseljavanju iz Hrvatske, demokratskim i društvenim izazovima povratka te postavila hipotezu o mogućem povratku „gastarbajtera XXI. stoljeća” uslijed opće nestabilnosti

izazvane pandemijom koronavirusa. Tri izlaganja koja su uslijedila nadovezala su se uz spomenuta promišljanja pa su tako izv. prof. dr. sc. Irena Cajner Mraović, dr. sc. Jelena Pavičić Vukičević i Valentina Pavlović Vinogradac predstavile rezultate ispitivanja stavova o povratku Hrvata koji su iseljavali 60-ih godina u izlaganju „San o povratku u domovinu: istraživanje među hrvatskim gastarbajterima u Njemačkoj”. Obrazložile su prevladavajući stav o ostanku koji primarno proizlazi iz načina upravljanja državom i općim stanjem u društvu. Dr. sc. Vera Klopčič prezentirala je temu naslova „San o povratku Slovenki iz Egipta” te obradila obilježja specifične migracije prema spolu na primjeru Slovenki koje su odlazile na privremeni rad u države sjeverne Afrike u XIX. i XX. stoljeću. Raspravu je zaključio doc. dr. sc. Stjepan Šterc koji je u svojem izlaganju „Gastarbajterski romantizam – vječni san o povratku” naglasio važnost vrijednosnoga poimanja iseljeništva koje mora uslijediti iz postupaka državnih institucija i vlasti te nužnost zaokreta u percepciji hrvatskoga iseljeništva među domicilnim društvom koje treba razumjeti, cijeniti i vrjednovati hrvatski iseljenički idealizam. Doc. dr. sc. Tado Jurić je u naslovu teme „Izborni inženjering na štetu stare i nove hrvatske dijaspore” postavio osnovnu pretpostavku kako izborni sustav marginalizira političku i svaku drugu participaciju iseljenika u domovini te je u tom kontekstu predložio promjene izbornoga zakonodavstva. Dr. sc. Josip Mihaljević prezentirao je temu „Gastarbajteri u očima komunističke vlasti u Hrvatskoj nakon naftnoga šoka 1973. godine” ističući posljedice te krize na jugoslavensku radničku emigraciju u zapadnim europskim državama u vidu mogućega masovnijega povratka gastarbajtera u Jugoslaviju te pojašnjavajući odnos komunističke vlasti prema problematici povratka. Ivan Sklizović razmatrao je pitanje prava glasovanja dijaspore na izborima u RH te analizom argumenata pristupio oprječnim stajalištima radi postizanja konsenzusa o ovoj aktualnoj temi u predavanju naslova „Utjecaj hrvatskoga iseljeništva na politiku u RH”. Marija Zelić analizirala je temu „Medijska prezentacija fenomena gastarbajtera – analiza sadržaja hrvatskih internetskih portala” u kojoj je razmatrala percepciju hrvatskoga iseljeništva u javnom i medijskom prostoru prema zastupljenosti pojedinih iseljeničkih sadržaja, tema i pitanja. Mijo Beljo i Danijel Jurković osvrnuli su se na ratni put nekolicine gastarbajtera te interpretirali njihove zasluge i doprinose u organizaciji i planiranju obrane u predavanju „Od ‘radnika’ do zapovjednika: hrvatski gastarbajteri u obrani Bosne i Hercegovine”. „Akcije i donacije hrvatskoga iseljeništva – prikaz djelovanja u tekstovima Večernjega lista u drugoj polovici 1991. godine” naslov je izlaganja Josipe Maras Kraljević koja je analizom novinskih tekstova napravila pregled humanitarnoga djelovanja iseljenika kroz različite programe podrške,

pomoći i donacija ratom pogođenoj Hrvatskoj te iseljeničke prosvjede kojima se nastojala senzibilizirati međunarodna javnost sa zbivanjima u Hrvatskoj. Ilija Vučur pratio je životni put hrvatskoga političkoga emigranta te razmatrao okolnosti njegove pogibije u predavanju „Srpski izvori o povratku i pogibiji Mire Barišića 1991. godine”.

„Političke i ekonomske uvjetovanosti iseljavanja” naslov je panela II. na kojem je sudjelovalo ukupno šesnaest znanstvenika i istraživača, a razmatrano je jedanaest predmetnih tema. Doc. dr. sc. Mario Bara i Vid Kovačić u svojem su izlaganju „Povratak korijenima: iseljenici otoka Suska između otoka i SAD” analizirali različito uvjetovane čimbenike iseljavanja s otoka, ekonomske, političke, prometno-geografske i sl. te metodom intervjuiranja otočnih iseljenika i njihovih potomaka ispitivali stavove o značaju obiteljskih veza, otočkoj pripadnosti i povratku. Razlike u potisnim čimbenicima gastarbajterskoga i EU iseljeničkoga razdoblja istaknula je dr. sc. Davorka Budimir u izlaganju naslova „Korupcija i negativna selekcija kao uzrok iseljavanja građana iz Hrvatske nakon ulaska u EU” naglašavajući kako je najnoviji iseljenički val iz Hrvatske u najvećoj mjeri potaknut općim stanjem u društvu, sveprisutnim korupcijskim aferama, nedodirljivošću političkih elita te nepovjerenjem u državne institucije. Domagoj Dalbello i Ana Tomašković u izlaganju „Povezanost nacionalnoga identiteta, religioznosti i povjerenja u institucije sa željom mladih za iseljavanjem” razmatrali su naslovnu problematiku te predstavili rezultate istraživanja o stavovima studentske populacije prema iseljavanju, o važnosti pojedinih individualnih i društvenih čimbenika te razini njihove povezanosti prilikom donošenja odluke o iseljavanju. „Iseljenički režim socijalističke Jugoslavije 1950. – 1970.” naslov je izlaganja dr. sc. Darije Hofgräff i Marine Selnik u kojem su na temelju neistraženih materijala Hrvatskoga državnoga arhiva sažeto prikazale institucionalno djelovanje upravnih i javnih služba za iseljenička i iseljeničko-povratnička pitanja s posebnim osvrtom na odnos hrvatske države prema fenomenu iseljništva – povratništva. Dr. sc. Caroline Hornstein Tomić i dr. sc. Carola Burkert prezentirale su temu naslova „Labour market participation of Croats in Germany after EU membership”, tj. analizirale relativnu zastupljenost useljeničkih zajednica na tržištu radne snage i u različitim sektorskim područjima Njemačke s osobitim naglaskom na razinu sudjelovanja novodoseljenih Hrvata u pojedinim djelatnostima njemačkoga gospodarstva. Aktualna problematika iseljavanja zdravstvenih radnika i djelatnika iz RH i primjetnih nedostataka radne snage u zdravstvenom sustavu prezentirana je u dva izlaganja. Vesna Kljajić i Dubravka Trgovec postavile su u naslovu „Utječu li migracije zdravstvenih radnika na hrvatsko zdravstvo?” osnovnu dilemu o razini

utjecaja iseljavanja zdravstvenih radnika i funkcioniranju zdravstvenoga sustava, a Lucija Koturić Čabraja svojim je izlaganjem „Odlazak medicinskih sestara iz Republike Hrvatske” doprinijela općemu kvalitativnom razumijevanju motiva odlaska medicinskih sestara iz Hrvatske. Doc. dr. sc. Wollfy Krašić prezentirao je temu „Labour migration from the Socialist Republic of Croatia in the first half of the 1960-ies – an economic and sociological od political issue?” i ukazao kako je intenzivnije napuštanje radnika iz Socijalističke Republike Hrvatske u prvoj polovici 1960-ih godina bilo uzrokovano primarno visokom nezaposlenošću, suprotno tvrdnjama jugoslavenskoga komunističkoga režima kako je iseljavanje bilo individualno i ekonomski uvjetovano (napuštanje radnih mjesta i odlazak na bolje plaćene poslove u zapadnu Europu). Dr. sc. Vlatka Ružić i Marijan Vinogradac u svojem su izlaganju „Potisni faktori pri iseljavanju iz Hrvatske: usporedba gastarbajtera i iseljenika u Njemačku nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju” predmetnom usporedbom dvaju iseljeničkih valova iznijeli njihova osnovna obilježja i razlike te istaknuli sličnost u kontekstu dominantnih potisnih čimbenika uvjetovanih gospodarskom i političkom situacijom. „Prehrambene neprilike kao osnovni preduvjeti iseljavanja iz pasivnih krajeva – Lika u Primorsko-krajiškoj oblasti (1924. – 1929.)” naslov je izlaganja Želimira Prše koji je analizirao razmjere iseljavanja iz Like prema popisima odsutnih birača, a usporedbom prehrambenih karakteristika pripadajućih kotareva argumentirao temeljnu hipotezu o nedostatku prehrambenih proizvoda kao glavnom uzroku iseljavanja u međuratnom razdoblju. Izv. prof. dr. sc. Darko Vitek prezentirao je temu naslova „Nacionalni smjerovi iseljavanja iz monarhističke Jugoslavije u SAD” i na temelju analize kartoteke Iseljeničkoga komesarijata rasvijetlio osobitosti iseljeničkoga procesa prema SAD-u, razlike među iseljeničkim skupinama prema specifičnim obilježjima (mjesto podrijetla, nacionalna pripadnost, odredište i sl.) te prostorni razmještaj pojedinih iseljeničkih skupina.

„Demografski potencijali i gubitci” problematizirani su na panelu III. na kojem je sudjelovalo ukupno četrnaest znanstvenika, a u deset prezentiranih tema raspravljalo se o demografskim aspektima gastarbajterskoga i suvremenoga iseljeničkoga razdoblja. Panel je otvorila Lidija Baltin Stojkanović koja je u izlaganju „Iseljavanje mladih i vrijednosti u modernom hrvatskom društvu” iznijela pregled razmjera iseljavanja prema dosadašnjim istraživanjima, predstavila rezultate istraživanja o motivaciji hrvatskih državljana za iseljavanje u Njemačku te naglasila krizu društvenih i moralnih vrjednota koja potiče iseljavanje iz Hrvatske. Monika Balija se u svojem predavanju „Silina suvremenoga iseljavanja uz Republike Hrvatske – pregled domaće i inozemne statistike” usmjerila na

utvrđivanje stvarnih razmjera iseljavanja metodom komparacije statističkih izvora Hrvatske i tradicionalno useljeničkih država te je istaknula osnovne nedostatke i ograničenja u praćenju vanjske migracije koje proizlaze iz postojećih zakonskih okvira. Doc. dr. sc. Ivan Burić održao je predavanje naslova „Pandemija COVID 19 i hrvatski migracijski potencijal” u kojem je predstavio rezultata istraživanja o procjeni migracijskoga potencijala Hrvatske mikroanalitičkim konceptom, istaknuo razlike u ukupnom, vjerojatnom i sigurnom potencijalu te pojasnio utjecaj pandemije COVID-19 kao kratkoročne prepreke iseljavanju iz Hrvatske. Doc. dr. sc. Monika Komušanac istaknula je u svojem izlaganju „Demografski izazovi postgastarbjaterske Hrvatske” temeljne odrednice prirodnoga i prostornoga kretanja stanovništva Hrvatske u predgastarbjaterskom razdoblju te izdvojila trendove koji su u službenoj statistici i prema primjenjivanom konceptu popisivanja bili posredni i nisu u potpunosti odražavali demografsku zbilju, a koje je gastarbjatersko emigracijsko razdoblje intenziviralo. Grgur Lesar je predavanjem „Internacionalne migracije” dao svoj doprinos teorijskomu pregledu međunarodnih migracija u XX. stoljeću, postojećim klasifikacijama i razlikovanju migracija, a izdvojenim primjerima pokazao složenost i višeuovjetovanost suvremenih migracija. Izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš i Mihael Puljić u izlaganju „Demografski gubitci Virovitičko-podravske županije uvjetovani suvremenim iseljavanjem” naglasili su dominantnu sociopolitičku podlogu iseljavanja, uz postojeću nepovoljnu ekonomsku situaciju u jednoj od najsiromašnijih županija Hrvatske. Ivan Majstorić problematizirao je aktualne demografske procese s posebnim osvrtom na vanjsku migraciju stanovništva pet slavonskih županija u predavanju „Suvremeni demogeografski razvoj Istočne Hrvatske – ususret Popisu”. Dr. sc. Nada Rajić u svojem je izlaganju „Obujam i struktura vanjskih migracija iz Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća s povratnim tokovima” razmatrala dinamiku iseljavanja te strukturalna obilježja iseljeničke populacije 70-ih godina prošloga stoljeća i nakon 2013. godine. Doc. dr. sc. Zoran Turza i Monika Bujanović održali su predavanje na engleskom jeziku „Pope Francis, Migration and State” čiji je glavni cilj bila analiza stavova i pristup pape Franje prema migracijama i integraciji migranata sukladno postojećim modelima integracijskih politika. Izv. prof. dr. sc. Dražen Živić, dr. sc. Rebeka Mesarić Žabčić i prof. dr. sc. Nenad Pokos analizirali su veličinu i prevladavajuća socio-demografska obilježja iseljeničkoga kontingenta iz četrnaest bivših istočno-hrvatskih općina te sukladno tomu procijenili izravne i neizravne demografske gubitke toga povijesno i društveno iznimno dinamičnoga prostora u izlaganju „Vanjska migracija stanovništva Istočne Hrvatske u svjetlu rezultata popisa 1971., 1981. i 1991. godine”.

Panel IV. naslova „Identitetsko bogatstvo dijaspore (uloga hrvatskih katoličkih misija, hrvatskih udruga i dr.)” okupio je osamnaest sudionika te obuhvatio devet tema usko povezanih uz problematiku suvremenoga očuvanja identitetskih veza hrvatskih iseljenika, njihovih potomaka i jačanja povezanosti s domovinom. Dr. sc. Goran Radoš i doc. dr. sc. Renata Burai održali su predavanje pod naslovom „Bogatstvo identitetskoga sadržaja u udžbenicima za učenje hrvatskoga jezika i kulture” i prezentirali zaključke sadržajne analize udžbenika za nastavu hrvatskoga jezika u inozemstvu odnosno analize zastupljenosti elemenata koji izgrađuju i oblikuju nacionalni identitet iseljenika. Sličnu temu naslova „Hrvatski nacionalni identitet u kontekstu odgojno-obrazovnoga djelovanja u inozemstvu” razmatrale su doc. dr. sc. Rona Bušljeta Kardum, Mara Plaza Leutar i Mateja Župančić koje su potvrdile zaključke prethodnoga predavanja, istaknule važnost odgojno-obrazovnoga identiteta i hrvatske nastave u inozemstvu za jačanje nacionalnoga identiteta. Doc. dr. sc. Tado Jurić, doc. dr. sc. Marijana Togonal i Marko Raić u svojem su predavanju „Status hrvatskoga jezika kao čimbenika nacionalnoga identiteta među iseljenim Hrvatima u Njemačkoj” problematizirali ključnu identitetsku poveznicu s matičnom zemljom, hrvatski jezik i njegov status među iseljenim Hrvatima u Njemačkoj, a istaknuli kontinuirano smanjivanje pada broja polaznika tečajeva hrvatskoga jezika i kulture u Njemačkoj. „Utjecaj hrvatskoga iseljeničtva na procese brendiranja Hrvatske” prezentirala je Klara Špančić pri čem je naglasila ulogu stanovništva/iseljeničtva i uspješnih pojedinaca u promociji Hrvatske, nužnost intenzivnije institucionalne suradnje domovinske i iseljene Hrvatske te istaknula nekoliko prijedloga iseljeničkoga brendiranja. Dr. Sebastian Kießig u izlaganju na njemačkome jeziku „Kroateen seelsorge in Deutschland in Wandel: Pastoraltheologische Hinweise zu den Herausforderungen seit 2017” razmatrao je tranziciju i razvoj hrvatskoga pastorala u Njemačkoj te pojasnio suvremene izazove i očekivane procese iz pastoralno-teološke perspektive, a sukladno razmjerima doseljavanja Hrvata. Anica Krstanović i Suzana Smolković prezentirale su temu „Gastarbajteri u hrvatskim katoličkim misijama u Njemačkoj na primjeru HKM-a Berlin” prikazujući pedesetogodišnje djelovanje Hrvatske katoličke misije Berlin čije su aktivnosti bile sastavni dio iseljeničkoga života gastarbajtera. Prikazani videouradak kojega čine izjave prve generacije gastarbajtera o iskustvu života u tuđini, važnosti katoličkih misija, ”privremenosti dolaska” i sl. predstavlja vrijedan iskustveni pristup fenomenu gastarbajtera. „Slika hrvatskoga iseljeničtva u obiteljskoj reviji *Kana*” tema je dr. sc. Suzane Peran i Zrinke Planinčić koje su u svojem izlaganju prezentirale ulogu hrvatskih publikacija među iseljenicima kao aspekt održavanja povezanosti s domovinom na primjeru

pisanja katoličke obiteljske revije „Kana” i analizom sadržaja iz rubrike „Pisma čitatelja”. Prof. dr. sc. Stipan Tadić i izv. prof. dr. sc. Vine Mihaljević u svojem su izlaganju „Institucionalizacija dušobrižništva za Hrvate u Njemačkoj” pojasnili razvoj organiziranoga dušobrižništva hrvatskih doseljenika u Njemačkoj, smjernice djelovanja te njihovu važnost u očuvanju vjerničkoga života, kulturnoga i nacionalnoga identiteta doseljenika. Pregled važnosti djelovanja Katoličke Crkve zaključile su prof. dr. sc. Sanja Vulić i Tamara Bodor svojim predavanjem „Vjesnik hrvatskih radnika i iseljenika u Njemačkoj u službi pastorala hrvatskih gastarbajtera u Münchenu” u kojem su istaknule osnovna obilježja časopisa, njegov vjerski, kulturni i obrazovni karakter te specifičnosti pastorala hrvatskih gastarbajtera.

Prvi dan konferencije završio je bogatim programom panela V. koji je okupio šesnaest sudionika i na kojem je prezentirano četrnaest tema iz područja umjetnosti i emigrantskoga tiska. Dr. sc. Milan Bošnjak otvorio je panel predavanjem „Važnost hrvatske književnosti nastale izvan Hrvatske – pogled iz 2020. godine” u kojem je ukazao na nužnost kontinuiranoga istraživanja bogata književnoga opusa hrvatskoga iseljeničtva kroz sažeti pregled ključnih književnih djela i autora nastalih izvan Hrvatske posljednjih tridesetak godina. Anita Juka je održala predavanje „Jozo Kljaković – slikar, pisac, polemičar” o djelovanju jednoga od najznačajnijih slikara XIX. i XX. stoljeća te predstavila njegovo bogato kulturno i umjetničko stvaralaštvo u području slikarstva i književnosti prožeto religijskim i zavičajnim motivima. Uslijedilo je predavanje Ivone Juka „Poezija Viktora Vide” o poznatom hrvatskom emigrantskom književniku širokih duhovnih obzora koji je svoj život posvetio promišljanjima o egzistencijalnoj, iskonskoj, biblijskoj, identitetskoj, prognaničkoj i sl. problematici. Doc. dr. sc. Ivan Miletić u izlaganju „Domoljubno – religiozna poezija i proza Šimuna Šite Ćorića” opisao je djelovanje toga franjevca koji se u okviru katoličkih misija susretao s iseljenicima, problematizirao njihove individualne tegobe i strahove koji su činili neiscrpan izbor nadahnuća njegove poezije i proze. Dr. sc. Domagoj Novosel održao je predavanje na temu „Hrvatsko seljačko pjevačko društvo *Podgorac* iz Gračana i prva božićna ploča u Jugoslaviji i hrvatskom iseljeničtvu” i predstavio djelovanje pjevačkih, zbornih udruženja kao glavnih nositelja kulturnih i društvenih događanja u zagrebačkom prigorju te istaknuo njihovu važnost u hrvatskom iseljeničtvu. Marija Rotim je na temelju analize sadržaja dokumentarnih i igranih filmova u razmatranom razdoblju rekonstruirala percepciju hrvatskoga iseljeničtva sukladno promjenama državne emigrantske politike u predavanju „Percepcija iseljenika u hrvatskoj kinematografiji (1945. – 1990.)”. Izv. prof. dr. sc. Tomislav Zelić u predavanju, „Crtice hrvatske emigrantske

književnosti u Njemačkoj” istaknuo je osnovna obilježja i motive „radničke književnosti” te usporedio književno djelovanje hrvatskih političkih iseljenika i hrvatsko-njemačkih pisaca kao pripadnika tzv. migrantske ili multikulturne književnosti. Bruno Bogović i Monika Jerković održali su predavanje „Hrvatski gastarbajteri na stranicama emigrantskoga lista *Poruka Slobodne Hrvatske*” i naglasili važnost intelektualnoga okupljanja iseljenika čiji je glavni cilj bilo informirati iseljeničku javnost o životnim uvjetima gastarbajtera, društvenim i političkim prilikama u Hrvatskoj, razmjerima iseljavanja i kulturnim postignućima hrvatskoga iseljeničtva. Mr. sc. Mirko Čosić izlagao je temu „Bogdan Radica – hrvatski izvandomovinski politički i kulturni poslanik” te istaknuo hrabrost ovoga emigranta u progovaranju o strahotama totalitarnoga komunističkoga režima, održavanju i intenziviranju kontakata iz tadašnje hrvatske emigracije radi promicanja hrvatskih pitanja i istine o Hrvatskoj. „*Nova Hrvatska* i hrvatski pravopis *Londonac*” naslov je predavanja Darka Marinca koji je pojasnio važnost časopisa u službi donošenja aktualnih informacija iz domovine i svijeta te interpretirao simboličan potez izdavanja hrvatskoga pravopisa kao oblika izražavanja borbe protiv represije na hrvatski jezik u domovini i iseljeničtvu. Dr. sc. Mislav Rubić prezentirao je kontinuiranu političku borbu pojedinca u emigraciji i domovini, usporedio živote iseljenika u različitim političkim sustavima kako bi što objektivnije prikazao život i rad iseljenika u predavanju „Iseljenička borba dr. Ante Cilige”. Dr. sc. Vladimir Šumanović i dr. sc. Hrvoje Mandić u izlaganju „Političko djelovanje Branimira Jelića među hrvatskim gastarbajterima u Njemačkoj u razdoblju Hladnoga rata” pojasnili su, na temelju analize arhivskih dokumenata, aktivnosti istaknutoga političara među hrvatskim iseljeničtvom, osobito među gastarbajterima u Austriji i Njemačkoj. Dr. sc. Ivan Tepeš izlagao je temu „Federacija slobodnih hrvatskih radnika” o posebnom obliku djelovanju posljeratne hrvatske političke emigracije, tj. radničkim i ekonomskim organizacijama koje su osnivane pod pokroviteljstvom Hrvatske seljačke stranke. Prvi dan konferencije završio je predavanjem dr. sc. Jakova Žižića „Demokršćanstvo i Hrvati u egzilu” o utjecaju demokršćanstva među Hrvatima u progonstvu i zastupljenosti demokršćanskih načela u programskim dokumentima različitih oblika političke organiziranosti hrvatskoga iseljeničtva.

Šesnaest izlagača sudjelovalo je u *online* panelima drugoga dana konferencije od čega se veći broj odnosio na sudionike iz Australije, Južne Amerike i Europe, a prezentirano je ukupno jedanaest tema. Program drugoga dana konferencije otvorio je Pablo David Arraigada s izlaganjem na engleskom jeziku „Crossing across the river. Croatian witches’ language” u kojem je razmatrao hrvatski emigrantski nacionalizam, održivost ideje o

jednakim i ravnopravnim građanima te slobodu govora na primjeru hrvatskih emigrantskih književnica. Stjepan Asić održao je predavanje naslova „The contribution of Croatian émigrés to the formation of Croatian State (Republic of Croatia)” u kojem je analizirao razine doprinosa hrvatske ekonomske i političke emigracije u XX. stoljeću u proklamiranju i ostvarivanju težnji za uspostavljenjem neovisne, slobodne, demokratske države Hrvatske. Dr. sc. Damir Bećirović, mr. sc. Admir Čavalić, mr. sc. Adnan Ferhatbegović i mr. sc. Faruk Hadžić razmatrali su utjecaj pandemije COVID-19 na vanjska i unutarnja migracijska kretanja u BiH u izlaganju „The impact of the COVID-19 pandemic on population migration in Bosnia and Herzegovina”. Andrés Goldstein osvrnuo se na ekonomska obilježja naftne industrijske zemlje koja su sredinom prošloga stoljeća uzrokovala i doseljenički val iz Hrvatske u predavanju „The oil strength: Croatian migration to a single producer country”. Dr. sc. Đurica Pardon održao je predavanje „Bog, njegov narod i njihova zemlja. Biblijski sužanjski identitet dijaspore u svjetlu teologije zemlje” u kojem je interdisciplinarnim pristupom analize biblijskih tekstova pojasnio ekonomske, društvene, psihološke i teološke poteškoće s kojima se susreću narodi u progonstvu te važnost teritorijalnosti kao neodvojive sastavnice čovjekova identiteta. Dr. sc. Nikola Šimunić i dr. sc. Ivo Turk istaknuli su osnovne demografske trendove triju regija Gorske Hrvatske u prijeratnom razdoblju i razmjere iseljavanja koji su uvjetovali smanjenu demografsku otpornost toga područja u izlaganju „Prijeratno iseljavanje iz Gorske Hrvatske (1971. – 1991.) kao čimbenik demografske (ne)otpornosti toga područja: historijsko – demografski uvid”. Analizom komunikacijskih i jezičnih karakteristika govora jedne iseljeničke grupe, prof. dr. sc. Marijana Kresić Vukosav i dr. sc. Branimir Vukosav razmatrali su geografsku i jezičnu identitetsku translokalnost u predavanju „Prostorna i jezična translokalnost identiteta: primjer Hrvata u Hannoveru”. Prof. dr. sc. Ivan Markešić donio je znanstveni i autobiografski doprinos problematici lokalnoga iseljavanja na primjeru gastarbajtera iz svojega rodnoga mjesta Rama u Hercegovini u izlaganju „Ramski Gastarbeiter (gleda Vozni red čekajući Vlak u nepoznato)”. Pregled dušobrižništva Hrvata u iseljeništvu od početaka do uspostava Hrvatskih katoličkih misija i modernih ureda za pastoral iseljenih vjernika predstavio je dr. sc. Adolf Polegubić u predavanju „Hrvatska migracija u Njemačkoj – ranije i danas”. Mr. sc. Oliver Zambrano Alemàn u izlaganju „The Croatian diaspora literature in Venezuela” osvrnuo se na organizirano djelovanje hrvatskih intelektualaca koji su promovirali i njegovali kulturu i književnost u iseljeništvu te daje pregled najznačajnijih književnih djela i autora nastalih u emigrantskom razdoblju. Tim je predavanjem završio raznovrstan program dvodnevne konferencije.

Prepoznavanje objektivne nužnosti razmatranja iseljeničke i migracijske problematike od niza znanstvenika i stručnjaka iz Republike Hrvatske, hrvatske dijasporne i hrvatskoga susjedstva, zadovoljstvo odazivom, iskazanim interesom, izloženim temama i vođenim raspravama u znanstvenim krugovima nije izostalo. Ostvareni su glavni ciljevi konferencije, a to su zajedničko znanstveno razmatranje i rasvjetljavanje svih uzročnosti i posljedičnosti gastarbajterskoga razdoblja. Novim znanstvenim spoznajama i raspravama obogaćen je važan dio hrvatske povijesti, a pokazanim je interesom potvrđeno uvažavanje hrvatskoga iseljeničtva.

Monika Komušanac